

Artigo

DOI: <https://doi.org/10.17979/rgf.2022.23.0.9378>

Recepción 19.05.2022 / Aceptación 17.11.2022

09

Os suxeitos explícitos no galego medieval

Alexandre Rodríguez Guerra
Universidade de Vigo

Resumo_ A partir da análise dun corpus propio de oracións de textos galegos medievais dos séculos XIII a XV (da lírica, profana e relixiosa, e da prosa literaria, histórica, relixiosa e notarial), e cunha metodoloxía de base funcionalista, levamos a cabo un estudo da función sintáctica de suxeito (SU). En concreto, investigáanse a fondo os exemplos con suxeito léxico e analízase a súa explicitación a partir, sobre todo, dos tipos de unidade, persoas gramaticais e tempos verbais, tipoloxías verbais e esquemas sintácticos oracionais. A interpretación dos resultados enriquecese tamén dende a vertente contrastiva coa comparación coas fases antigas doutras linguas

Palabras chave_ Galego medieval; lingüística histórica; sintaxe; suxeitos explícitos.

Sumario_ 1. Limiar. 2. Os suxeitos léxicos no galego medieval. 2.1. Tipos de unidade. 2.2. Persoas e tempos verbais. 2.2.1. Persoas verbais. 2.2.2. Tempos verbais. 2.3. Tipoloxías oracionais. 2.3.1. A subordinación. 2.3.2. A coordinación. 2.4. Esquemas oracionais. 2.5. Tipoloxías verbais. 3. En conclusión. Agradecementos. Referencias bibliográficas.

Explicit subjects in medieval Galician

Abstract_ From the analysis of an own corpus of sentences from medieval Galician texts of the 13th, 14th and 15th centuries (covering secular and religious lyric, and literary, historical, religious and notarial prose), and using a functional approach, we study the syntactic function of subject (SU). The examples with a lexical subject are studied, above all, on the types of grammatical unit, grammatical persons and verb tenses, verbal typologies and sentence syntactic schemes. The interpretation of the results is also enriched from the contrastive side with the comparison with the ancient phases of other Romance languages.

Key words_ Medieval Galician; historical linguistics; syntax; explicit subjects.

Contents_ 1. Introduction. 2. Lexical subjects in medieval Galician. 2.1. Grammatical units. 2.2. Verb persons and verb tenses. 2.2.1. Verb persons. 2.2.2. Verb tenses. 2.3. Sentence typologies. 2.3.1. Subordination. 2.3.2. Coordination. 2.4. Sentence schemes. 2.5. Verbal typologies. 3. Conclusions. Acknowledgments. References.

Como coordinador do grupo TALG (Tecnoloxías e Aplicacións da Lingua Galega), desenvolvín esta investigación no marco dos proxectos PID2019-105411GB-I00 e mais PID2020-113491GB-I00, financiados polo Ministerio de Ciencia e Innovación.

Alexandre Rodríguez Guerra. Orcid 0000-0002-2022-8243. xandre@uvigo.gal. Universidade de Vigo. España.

1.

Limiar

En traballos anteriores aproximámonos a distintos aspectos que, de xeito máis ou menos indirecto, xa avanzaban algunhas particularidades da función sintáctica de suxeito (SU) na fase medieval do galego. Así, en Rodríguez Guerra (2000) tratáronse contidos que tiñan que ver co parámetro da animación na evolución da lingua latina á galega, en Rodríguez Guerra (2004) estudouse a posición dos constituíntes oracionais non clíticos e en Rodríguez Guerra (2018 e 2022) revisáronse diferentes esquemas sintácticos oracionais de que o SU formaba parte. Centrémonos agora no estudo desta función sintáctica nos casos de explicitación. Sérvennos de modelo epígrafes específicas en traballos históricos coma os de, por exemplo, Mattos e Silva (2008: 45-49 e 52-56) para o portugués, Lauta (2012: 75-76) para o italiano ou, de xeito algo máis extenso, *GGHF* (2020: 1055-1126) para o francés e Rivas & Rodríguez Espiñeira (1997: 11-36) para o castelán.

Para unha descrición da función de SU no galego moderno pódense consultar as gramáticas de Álvarez & Xove (2002: 83-93) e de Freixeiro Mato (2006: 629-630 e 680-693). Nelas tamén se inclúen aproximacións á concordancia, tipos de unidade e caracterización dende as ópticas sintáctica, semántica e informativa. En Domínguez Portela (2017: 1023) reflexiónase sobre as dificultades para caracterizar o SU dende unha perspectiva tipolóxica: “existe unha variabilidade enorme entre as linguas en canto ás características desta categoría”, de aí que para esta autora “a noción de suxeito” non sexa “un concepto único nin universal”.

No noso ámbito, alén doutras características, as asociadas pivotalmente á función de SU son dúas:

- Ausencia de marcaxe prepositiva¹: Meilán García (1991: 32); García-Miguel (1995: 36); Rivas & Rodríguez Espiñeira (1997: 11); López Leizán (1998: 127); Álvarez & Xove (2002: 92); Freixeiro Mato (2006: 50 e 629); Mattos e Silva (2008: 57); Cidrás Escáneo (2012: 160)...
- Concordancia do SU co verbo en persoa e número: García-Miguel (1995: 36); López Leizán (1998: 122 e 126); García-Miguel & Cabeza (2000: 559); Álvarez & Xove (2002: 71 e 83); Freixeiro Mato (2006: 629); Mattos e Silva (2008: 52); Elvira (2012: 4)...

Nesta contribución partiremos delas para a identificación dos constituíntes analizados no noso corpus como SU e reflexionaremos sobre diversas propiedades desta función sintáctica na fase medieval do galego a partir do estudo sistemático das súas realizacións. A nosa metodoloxía de traballo enraíza, no esencial, na escola funcionalista compostelá e transcorre, en paralelo, polos vieiros abertos polos cada vez máis numerosos especialistas na sintaxe do galego. A codificación das funcións sintácticas empregadas, fóra de SU, é a seguinte: CD = Complemento directo, CI = Complemento indirecto, CO = Complemento oblicuo (para esta última véx. Rodríguez Guerra, 2018: 187-188 e 2022).

1 Para as construcións intransitivas do galego moderno, Soto Andiñón (2012: 442-444) recopila e analiza hipotéticos SU con preposición: non defende para ningún dos sete supostos considerados a existencia de SU preposicionais.

O corpus que nos serve de base nesta investigación está constituído por 9.000 exemplos, distribuídos cronoloxicamente do seguinte xeito²: un pouco máis da cuarta parte dos exemplos procede do s. XIII, o s. XIV aglutina case a metade do total e a cuarta parte restante sitúase no s. XV³.

En primeiro lugar cómpre subliñarmos que no 99,3% das oracións estudadas está presente a función sintáctica de SU (98,7% se non contabilizamos o argumento das estruturas de *se* impersonal)⁴. É, con moita diferenza, a función sintáctica máis rendible nos diferentes esquemas oracionais: moi lonxe dela está o CD (localizable en algo máis da metade de todos os esquemas), o CO (realizado nunha cuarta parte deles) e o CI (que se documenta, aproximadamente, nunha quinta parte do total)⁵.

2.

Os suxeitos léxicos no galego medieval

Dende unha perspectiva xeral e sen establecermos ningunha restrición, no noso corpus do galego medieval a proporción de SU expresados lexicamente⁶ alcanza as dúas quintas partes de todos os exemplos⁷. Para os SU cos verbos de movemento no galego moderno Domínguez Portela constata que os SU explícitos superan lixeiramente o 40% do total (2017: 1025, gráfico 2). Se no noso corpus medieval nos cinguimos á subclase de verbos de desprazamento, a porcentaxe de SU explícitos ascende levemente ata o 42,8%. Dende a vertente cronolóxica a oscilación dos casos de explicitación do SU no galego medieval é moi pequena, sempre arredor da media, e entre o límite inferior (s. XIII) e o superior (s. XV) hai 3 puntos porcentuais de diferenza. Non se percibe, xa que logo, ningunha tendencia gramaticalizadora na fixación léxica desta función no galego medieval. Esta situación concorda, en xeral, coa descrita por Mattos e Silva (2008: 372), que explica que o portugués arcaico “é um sistema prodrop, licenciando suxeito nulo referencial ou expletivo e não dispondo de suxeito pronominal expletivo lexicalizado” e, para o italiano, por Salvi (2016: 70), que recoñece que “nei volgari medievali l’espressione del soggetto non era obbligatoria”.

No sentido que vimos de apuntar, interéranos comparar estes datos cos que calculamos a partir da información ofrecida en *GGHF* (2020: 1056) para o francés antigo: a proporción de SU expresos entre os séculos IX-XI

- 2 As obras de que proceden son (véx. *TMILG*): *PN*, *LP*, *MS*, *CT*, *TC*, *XH*, *CSM*, *HT*, *CI*, *LT*, *TA*, *LPr* e *AT*. Pódense agrupar en seis grandes grupos: *LP* e *CSM* no verso (*Vr*); *CT*, *HT*, *LPr* e *LT* na prosa literaria (*PL*); *AT* e *TA* na prosa técnica (*PT*); *TC* e *XH* na prosa histórica (*PH*); *CI* e *MS* na prosa relixiosa (*PR*); ademais da prosa notarial (*PN*).
- 3 A efectos estatísticos os exemplos de *LP* inclúense no s. XIII e os dos *MS* nos inicios do s. XV. Os exemplos de *PN* súmanse no século que corresponda en función da data do documento, salvo os pouco máis de cento cincuenta de inicios do s. XVI (os máis modernos son de 1519), que nas contaxes se incorporan á segunda metade do s. XV.
- 4 Verbo dos esquemas sen SU, Álvarez & Xove (2002: 87) indican para o galego actual tres tipos de oracións “sen SUX ou con SUX cero” (sen SU sintáctico/gramatical); para o galego medieval véx. Cidrás Escáneo (1986-1987). Para a lingua latina véx. os “zerovalent verbs” e tamén algúns dos “impersonal one-place verbs” (Pinkster, 2015: 94-97 e 192-195).
- 5 Para o verbo *informar* no galego moderno obtemos os seguintes datos de Fernández Salgado (2009: 212): o SU está presente no 97,9% dos esquemas sintácticos, o CD no 37,7%, o CO no 38% e o CI no 3,3%.
- 6 Nas estruturas de *se* impersonal, e só a efectos estatísticos, os casos en que o segundo argumento admita unha lectura concordada co verbo contabilízanse entre os de SU explícito (véx. Cidrás Escáneo, 2009: 36). Non contabilizamos como SU os argumentos preposicionais similares a *de morrer* en exemplos como “Praz-mi a mí, senhor, *de morrer*” (*LP* 25,84) (véx. Rodríguez Guerra, 2023).
- 7 En Pinkster (2021: 1006, táboa 23.4), sobre un total de 1620 exemplos de oracións latinas, ofrécese o dato de que o 52,9% se constrúe “with an explicit subject” (“with an implicit subject” o 47,1%). Nun traballo anterior, o mesmo autor analizou a *Epistulae ad Atticum 1* de Cicerón e, de 52 oracións simples biargumentais (co verbo finito na forma activa e non imperativas), o 40,4% delas tiña o SU explícito (Pinkster, 1995: 232-233). Spevak (2010: 98) di que o latín “is a so-called subject pro-drop language: the subject need not be expressed in every sentence when it is accessible” e respecto do latín tardío, Pinkster (2021: 1148, n. 19), seguindo a Herman, afirma que “implicit subjects are much less common in Late Latin texts”. Para o portugués de João de Barros, a media de SU léxicos nas oracións principais e subordinadas é do 44,8% (Mattos e Silva, 2008: 420-421).

é do 47%, proporción que remonta ata o 58% no s. XII, nos séculos XIII-XV oscila entre o 68% do s. XIV e o 75% dos outros dous; finalmente, a proporción no s. XVI sobe xa ata o 88%: o aumento na explicitación do SU na fase antiga do francés comezou axiña, foi progresiva co transcórrense do tempo e axiña se amosou a menos marcada das opcións e “la non-expression du sujet devant marginale”.

Se revisamos a distribución dos SU léxicos do noso corpus segundo as tipoloxías textuais, cómpre destacar que a variación é relativamente baixa, pois a maior diferenza é de 7 puntos e medio entre a máis alta (*PR*) e a máis baixa (*PT*). *PL* atópase na media xeral, lixeiramente por riba dela están *PR* e *PH* (a 4 e 3,5 puntos porcentuais, respectivamente) e un pouco por debaixo da media sitúanse *Vr*, *PN* e *PT* (entre pouco máis de 2 puntos e 3,5 puntos). Alén doutros argumentos, non podemos esquecer as distintas preferencias de persoas verbais destas tipoloxías textuais (véx. §2.2.1.).

No que concirne á animación destes SU expresados lexicamente, a meirande parte deles posúe o trazo [+animado]⁸ (79%), e só son inanimados algo máis da quinta parte do total (21%)⁹. Se establecemos unha restrición e contamos exclusivamente cos exemplos de diátese activa, a proporción de SU explícitos animados sobe case 3 puntos (os mesmos que descendem os inanimados). Pola contra, cos SU expresos nos exemplos con diátese pasiva a porcentaxe de SU inanimados ascende ata o 47,4%.

Mudando a perspectiva e orientándoa dende a animación, os SU do galego medieval coa característica [+animado] aparecen explicitados no 35,4% das ocorrencias, porén, cando o SU é [+inanimado] a proporción de explicitación elévase ata o 76,1%, exemplos (1a) ou (3b). Certamente, este dato permítenos supoñer que unha menor prototipicidade na animación do SU no galego medieval favorece a expresión léxica desta función sintáctica¹⁰.

Vista a especial evolución gramaticalizadora do francés neste punto da súa sintaxe, para a selección de parámetros analizados nas subepígrafes seguintes tomamos como referencia algúns dos principais criterios manexados por *GGHF* (2020).

2.1. Tipos de unidade

A partir dunha clasificación en 6 grupos, reflectimos no gráfico 1 a distribución das diferentes unidades que constitúen os SU expresados lexicamente no noso corpus do galego medieval sen establecer ningún tipo de restrición. Os datos ofrécese tanto nos seus valores medios coma no reparto cronolóxico por séculos:

- 8 Incluímos os SU humanos, animais e tamén os seres divinos.
- 9 Se nos fixamos na animación de todos os SU, explícitos e implícitos, verificamos que o 89,4% deles é [+animado] e o 10,6% [+inanimado]. Domínguez Portela (2017: 1024, gráfico 1) para os verbos de movemento no galego moderno documentou algo menos do 80% de SU [+animado] e unha porcentaxe por riba do 20% de SU [+inanimado]. No noso corpus do galego medieval a animación de todos os SU dos verbos de movemento é un 91,8% [+animado] e un 8,2% [+inanimado], co que se segue testemuñando un comportamento particular en ambas as fases do galego nesta tipoloxía verbal concreta.
- 10 Segundo os datos de Domínguez Portela (2017: 1026, gráfico 3) acontece algo similar cos verbos de movemento no galego moderno: cando o SU é [+animado] a súa explicitación queda, aproximadamente, por debaixo do 40%, mentres que cando é [-animado] o SU exprésase en algo máis do 70% dos exemplos. Nesta oportunidade, as proporcións dos verbos de movemento no galego medieval aínda salientan máis o comportamento descrito para o total dos verbos, pois cando o seu SU é [+inanimado] explicitábase no 84,4% dos contextos (cando o SU é [+animado] a explicitación é do 39%), 8 puntos porcentuais superior á media xeral e uns 14 puntos máis ca a detectada para o galego moderno por Domínguez Portela.

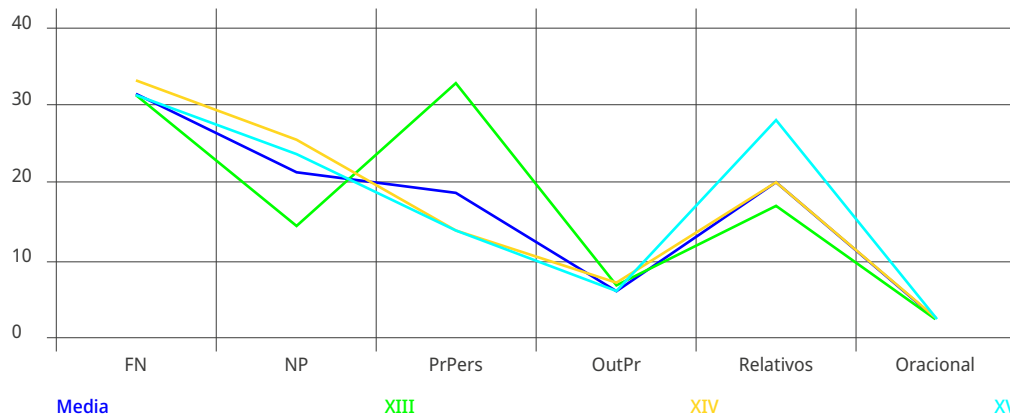

Gráfico 1: Distribución dos SU explícitos segundo o tipo de unidade.
[FN: Frase nominal; NP: Nomes propios; PrPers: Pronomes persoais; OutPr: Outros pronomes]

Frases nominais, nomes propios, relativos e pronomes persoais¹¹, son as categorías máis empregadas nos diferentes textos analizados do período medieval. Como se comproba no gráfico 1, existe relativamente pouca variabilidade cronolóxica no peso das frases nominais (1a), dos outros pronomes (1b) e (1c), e mais das unidades oracionais (1d): pódese dicir que os resultados reflicten un paralelismo entre as unidades máis e menos empregadas. Mentres, cos pronomes persoais (1e) hai un importante afastamento entre, por unha banda, o s. XIII e, por outra, os séculos XIV e XV. Por outro lado, os relativos (1f) e os nomes propios (1g) rexistran comportamentos algo menos homoxéneos e salientan a especificidade, sobre todo, do s. XIII (século en que se concentra o maior número de pronomes persoais que, como contrapartida, é o que conta con menos nomes propios e relativos).

- (1) a) porque mudam *os tempos* (AT III 4, 50)
- b) et leuauã *todos* cuberturas moy estrayas (CT 220)
- c) *Estes* açoutarõ Nostro Señor Ihesucristo en leno verde (MS 34)
- d) Aa noyte lle auẽo *que sseu camõ o leuou a casa do home bóo* (LT 44)
- e) et diz que se *tu* o cataras (MS 47)
- f) hũu pobre sacerdote *que* andava desnudo (CI 68)
- g) Esto per-dito, chegou *Pero Ferreira* (LP 6,9)

En Pinkster (2015: 748-749) obtemos información sobre os SU explícitos en latín co verbo finito nas terceiras persoas (P3 e P6)¹²: as proporcións para (i) substantivos/nomes propios, (ii) pronomes anafóricos/demostrativos, (iii) pronomes relativos e (iv) outros (sobre todo indefinidos e unidades oracionais) son as seguintes: (i) 62,4%, (ii) 8,8%, (iii) 14,4% e (iv) 14,4%. Se realizamos unha agrupación similar e nesas mesmas persoas verbais cos nosos exemplos do galego medieval os resultados son: (i) 58,8%, (ii)¹³ 11,4%, (iii) 23% e (iv) 6,8%. En ambos os corpus son maioría as tipoloxías do grupo (i) (cunha lixeira diferenza favorable á lingua latina), pero en galego hai algúns exemplos máis de (ii) e bastantes máis de (iii), mentres que en latín (iv) é un conxunto máis produtivo ca o documentado para o galego medieval.

11 A propósito do SU nas cantigas de Martín Códax, López Leizán di que “a unidade gramatical máis abundante que ocupa a función de suxeito, xunto co pronome persoal «eu», é a frase” (1998: 125). Pola súa banda, Domínguez Portela (2017: 1029, gráfico 5) para os SU dos verbos de movemento do galego moderno ofrece, aproximadamente, un 65% de frases nominais (supoñemos que nelas tamén están incluídos os nomes propios), un 19% de pronomes relativos e un 13% de pronomes persoais tónicos. A distribución cos verbos de movemento no galego medieval é: 42,3% frases nominais, 21,4% nomes propios, 15,6% pronomes persoais tónicos e 14,7% relativos.

12 Os datos proceden da análise de catro textos latinos: un de Plauto, dous de Cicerón e outro de Livio, que suman en total 194 SU expresos.

13 Incluímos na contaxe pronomes persoais e demostrativos.

Reflexionando sobre a explicitación dos pronomes persoais¹⁴ no galego medieval os datos son concluíntes (véx. gráfico 2): son a primeira (2a) e a segunda persoas (1e), por esta orde, as que nun maior número de contextos expresan o pronome persoal SU; van seguidas, a bastante distancia, pola cuarta e quinta persoas; finalmente, as dúas persoas verbais que nun menor número de ocasións explicitan o SU a través do pronome persoal son a terceira (2b) e a sexta (nunha cifra cinco veces menor ca a rexistrada na P1 e P2). Para a P5 no s. XIII co valor de pluralidade os pronomes persoais só supoñen un 4% do total, entremontres como plural de cortesía –singular– multiplican por catro a cifra anterior.

- (2) a) Ali u *eu* dela quitei os meus | ollos (LP 101,7)
b) Et *el* tornouse para Cordoua (TC 17)

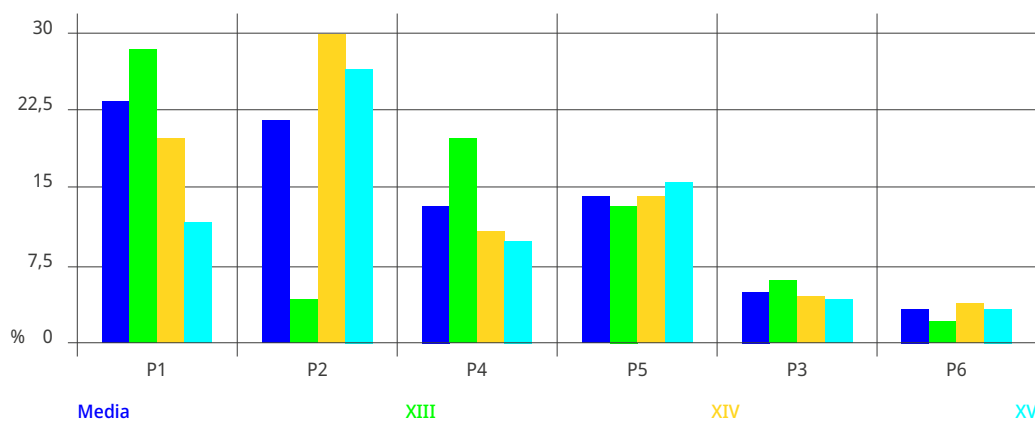

Gráfico 2: Distribución dos pronomes persoais SU no galego medieval segundo as persoas verbais.

Verbo da expresión do pronome persoal *ego* Prévost (2018: 188) sinala que os datos “support the hypothesis of a substantial increase in the expression of *ego* from Classical to Late Latin”, aínda que non sexa algo sistemático¹⁵: os dous textos latinos analizados do s. I a.n.e. lanzan unha media no uso da explicitación de *ego* nos contextos verbais da primeira persoa do 8,5%, a media para os tres textos do s. VI é do 9,2% e o texto do s. X presenta un 22% de explicitacións (a media destes seis textos é do 10,2%). Como se aprecia no gráfico 2, o galego medieval é continuador desta tendencia: se nos situamos nos valores medios, *eu* é o pronome persoal máis expresado lexicamente, cunha media lixeiramente superior á atopada por Prévost para o latín do s. X. Agora ben, en ningún caso se pode falar de proceso gramaticalizador, nin sequera nesta persoa, porque o que se observa é, de facto, unha maior tendencia de uso no s. XIII (isto é, basicamente na lírica), fronte á prosa dos dous séculos seguintes (mesmo cunha lixeira redución no s. XV)¹⁶.

14 Sobre o italiano antigo Dardano (2012: 6) indica que “presenta un uso piuttosto esteso dei pronomi personali anaforici”. Verbo do galego actual, Freixeiro Mato (2006: 125) recolle que habitualmente o pronome persoal SU non se explicita “porque as desinencias verbais abundan para indicaren a persoa e o número” e engade que, se se expresa, é por énfase, por desambiguación do sincretismo verbal, para explicitar o xénero ou por contraposición entre persoas.

15 Prévost (2018: 188) constata que existe unha diferenza importante entre os *Dialogus* de S. Isidoro (s. VI), cun 3,9% de *ego* explicitado, fronte ás outras dúas obras dese século, co 14,2%. A mesma investigadora revisou outros 24 textos de latín tardío e a frecuencia de expresión de *ego* que atopou neles foi do 15,8%.

16 Idéntica tendencia é a que se detecta na PN: partindo dunha explicitación media do SU na P1 un pouco por riba do 15%, os textos analizados da PN do s. XIII supéranos en 6 puntos, os do s. XIV só superan a media en 1 punto e no s. XV case están 6 por debaixo dela.

2.2. Persoas e tempos verbais

2.2.1. Persoas verbais

En *GGHF* (2020: 1066-1067) confírmase que para a expresión do SU léxico no francés antigo tamén repercute a persoa verbal¹⁷. A proporción media no galego medieval da explicitación do SU, que se nos fixamos só nas formas verbais finitas sobe 2 puntos porcentuais en relación á media xeral, afástase nidiamente do comportamento amosado polo francés antigo. O gráfico 3 reflicte cal é a distribución por persoas a partir dos textos estudados¹⁸.

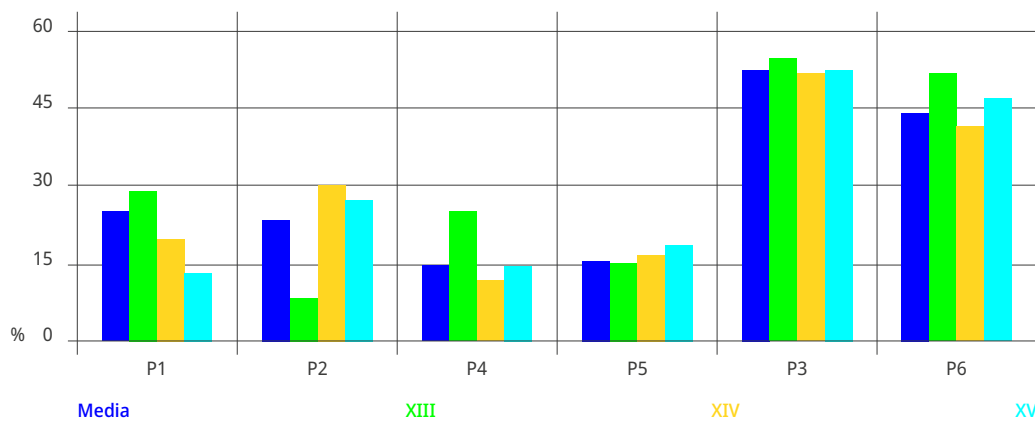

Gráfico 3: Proporción de SU explícitos segundo as persoas verbais.

Hai dúas persoas que privilexian, de xeito destacado, a expresión léxica do SU no galego medieval: a P3 e a P6, nesta orde (no caso da P3 superando sistematicamente a barreira do 50% dos exemplos). A moita distancia das anteriores (de media, coa metade das ocorrencias) sitúanse a P1 e a P2. Finalmente, son a P4 e a P5 as que acoden á explicitación do SU nun menor número de exemplos (con practicamente un terzo, de media, da P3/P6). Do gráfico 3 non se deduce ningunha tendencia acusada de cambio que se puidese interpretar en termos de gramaticalización da explicitación do SU co avanzar dos séculos. Nos exemplos de P5 do s. XIII, no plural de cortesía, o SU explicitábase con maior frecuencia ca no plural (con máis de 5 puntos porcentuais de diferenza).

17 Sempre cun aumento importante século a século ata acadar relativamente cedo porcentaxes que exceden o 80%, mais coas terceiras persoas por detrás da P4, P5 e, sobre todo, da P1 (*GGHF*, 2020: 1067).

18 Neles, máis da metade das ocorrencias da P2 concéntrase na *PR*, sobre todo nos *MS* –grazas ás intervencións en estilo directo–. A P4 fai o propio pero é na *PN* onde se localizan máis da metade dos casos. Verbo da P5, son tres tipos de fontes textuais as que suman algo máis do 95% das documentacións: *Vr*, *PN* e *PL* (oscilan entre o 37% para aquel, e o –case– 24% desta última, pasando polo 34% da segunda). A P6 concéntrase sobre todo en catro tipos textuais: na *PL* e *PH* (entre 29% e 25%) e na *PN* e *PR* (con cadansúa quinta parte do total). Por último, a P3 é a que presenta unha distribución máis homoxénea, sobre todo entre *PH*, *PL*, *PR*, *Vr* e *PN*.

2.2.2. Tempos verbais

Dende a perspectiva do tempo verbal a distribución dos SU expresos é a seguinte:

- O copretérito é especialmente permeable á explicitación do SU, a máis de 13 puntos da media xeral) (3a)¹⁹.
- Entre 3 e 9 puntos por riba da media atópanse, nesta orde, o presente de indicativo, pretérito de indicativo, antepretérito e futuro de subxuntivo (3b)²⁰.
- O presente de subxuntivo sitúase un pouco por debaixo da media xeral (a 2 puntos e medio) e, bastante por debaixo dela, atópase o pretérito de subxuntivo a máis de 12 puntos (3c).
- Moi afastado da media atópase o imperativo, que nin sequera alcanza unha décima parte de SU expresados lexicamente (3d).
- Para o infinitivo flexionado, (3e), nas P2, P4, P5 e P6, obtemos os datos de García Gondar (1978: 8, 137 e 150) que, sobre un total de 341 exemplos medievais (procedentes de textos literarios e prosa notarial), documentou que o SU aparece explicitado no 15,27% deles²¹.
- Dos tempos compostos non rexistramos no noso corpus moitas ocorrencias (hai máis do dobre con *aver* ca con *seer*) e, por iso mesmo, debemos interpretar os resultados con cautela. En todo caso, semella significativo que mentres nos exemplos de tempos compostos con *seer* hai un 64% de SU explícitos (3f)²², nos compostos con *aver* son catro veces menos (3g).
- Deixamos para a fin o futuro de indicativo e o pospretérito que, tamén cunha reducida explicitación do SU, merecen unha atención individualizada. Company Company (2006: 393) constatou que as oracións no castelán medieval cun tempo de futuro ou pospretérito analítico (*amar-uos-ei*, *amar-uos-ia*) carecen de suxeito léxico ou este é "atípico" (unha completiva) no 75% dos exemplos do seu corpus do s. XIII e no 86% dos do s. XIV²³. Company Company (2006: 392) explica esta distinta distribución tanto pola "frecuente aparición de sujetos morfológicos en primera y segunda personas" con estas formas verbais analíticas e mais porque "la atención semántica está dirigida en estas construcciones al referente del clítico" (Company Company, 2006: 393). A táboa 1 recolle a distribución dos 425 exemplos de futuro e pospretérito sintéticos e dos 59 analíticos presentes no noso corpus do galego medieval.

19 Téñase en conta que o 97,4% das ocorrencias do copretérito son de P3 e P6.

20 Para calcularmos a porcentaxe no futuro de subxuntivo, na P1 e na P3 só contabilizamos os verbos irregulares.

21 Mais, probablemente, se non fose pola metodoloxía empregada en certos contextos formulísticos "a porcentaxe da lingua medieval sería máis alta" (García Gondar, 1978: 150).

22 Cómpre matizar que máis das dúas quintas partes de todos estes exemplos se constrúen co verbo *morrer*, que amosa a súa querenza por expresar o SU léxico (véx. §2.5.), pero o resto de ocorrencias manteñen unha porcentaxe de explicitación do SU similar.

23 Nos futuros e pospretéritos sintéticos a proporción de SU léxicos (sen contar as completivas) é do 44% no s. XIII e do 40% no s. XIV (Company Company, 2006: 393).

%	Futuro/Pospretérito Sintéticos			Futuro/Pospretérito Analíticos		
	SU Léxico		SU Nulo	SU Léxico		SU Nulo
	Non Oracional	Oracional		Non Oracional	Oracional	
s. XIII	23,3	2,6	74,1	20	-	80
s. XIV	25,8	0,6	73,6	12	4	84
s. XV	25,9	-	74,1	50	-	50
Media	24,7	1,4	73,9	18,6	1,7	79,7

Táboa 1: SU léxico, nulo ou oracional co futuro de indicativo e o pospretérito.

O panorama debuxado para o galego medieval é bastante diferente do presentado para o castelán medieval: con independencia do carácter 'sintético' ou 'analítico', e á marxe do século en que nos situemos²⁴, o galego tamén prioriza para estes tempos a ausencia de SU léxico (en (3h), por exemplo, rexistramos a explicitación do SU cun futuro de indicativo sintético). A diferenza asociada á natureza sintética/analítica sitúase nos 6 puntos porcentuais e queda lonxe dos case 22 puntos –de media– do castelán (Company Company, 2006: 393).

Como para podermos falar de tempo 'analítico' necesitamos a concorrencia da mesóclise, (3i), analizamos tamén cal é a distribución específica das formas 'sintéticas' (de futuro de indicativo e pospretérito) que contan con algún clítico (en énclice ou en próclise) acaroado a elas. Nestes exemplos a porcentaxe media de ausencia do SU léxico é do 77,4% e sitúase un pouco por debaixo da media para as formas analíticas e por enriba das sintéticas (véx. táboa 1). Na distinta explicitación do SU tamén pode influír a diferente composición das persoas verbais: as dúas quintas partes das formas sintéticas están na P3, nun terzo na P1, seguidas por, aproximadamente, a décima parte na P4 e P6; nas analíticas a metade son P1, algo máis da cuarta parte son P4 e van seguidas por un 15% de P3²⁵.

- (3) a) Et *algũuns* dezian que lle chamase Iria (CI 51)
 b) cõ aquelas coufas *que* lle forẽ pertecẽtes (PN 1360)
 c) que se *algũu obispo* o vestise para celebrar con el (CI 60)
 d) Et *uós* jde assý per toda Greçia (CT 235)
 e) e por *nos* seermos salvos (CSM 245)
 f) Et despois que foy morto *o enperador Vespasiano* (MS 34)
 g) a grã desonrra et o gran pesar que lles auja feyto *el rrey Leomedón de Troya* (CT 215)
 h) et *eu* yrey ao enperador (MS 34)
 i) E de chorar quitar-s'-ian *os meus* | *olhos* (LP 7,3)

24 As porcentaxes dos tempos 'analíticos' para o s. XV débense tomar con cautela porque están baseadas en só catro exemplos (todos de futuro de indicativo).

25 Se nos fixamos na persoa do clítico (dativo ou acusativo, tanto singular coma plural) en ambos os casos, formas sintéticas ou analíticas, a P3 é a máis empregada, seguida da P2, e a P1 é a menos rendible.

2.3. Tipoloxías oracionais

Traballos varios salientan a pertinencia da tipoloxía oracional á hora de avaliarmos o SU expresado lexicamente (véx. *GGHF*, 2020: 1062). En Mattos e Silva (2008: 420-421), por exemplo, compróbase que para o portugués de João de Barros hai unha diferenza de máis de 20 puntos porcentuais favorable á explicitación do SU nas oracións principais fronte ás subordinadas²⁶. Para o galego medieval, a través do gráfico 4 verificamos a desviación entre independentes por unha banda (cunha vantaxe media duns 10 puntos porcentuais na explicitación) e subordinadas e bipolares pola outra (moi equilibradas entre si).

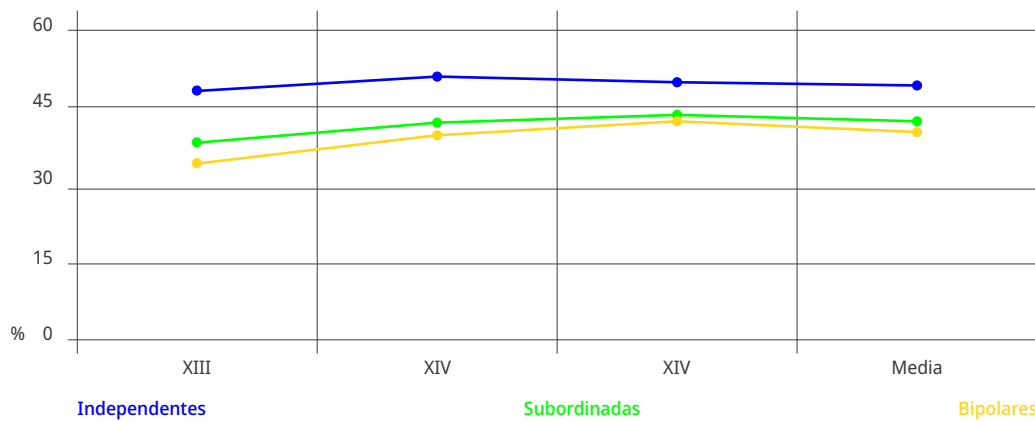

Gráfico 4. Distribución dos SU explícitos segundo as tipoloxías oracionais.

Das tipoloxías oracionais consideradas no gráfico 4, son as independentes as que amosan unha maior permeabilidade para a expresión léxica do SU, que se explicita en algo máis da metade dos exemplos do corpus. A meirande parte son declarativas, mais se entre as independentes illamos as construcións imperativas (co verbo en imperativo, véx. §2.2.2., ou en subxuntivo), comprobamos que nestas o SU unicamente se expresa no 19,6% das ocorrencias.

2.3.1. A subordinación

As marxes da variación reflectidas no gráfico 4 para subordinadas e bipolares son, en todos os séculos e tamén nas medias, moi pequenas. Certamente, para calibrarmos con rigor eses datos necesitamos a complementariedade ofrecida polo gráfico 5 dende a óptica das subordinadas.

26 Pola súa banda, para o francés antigo en *GGHF* (2020: 1062) documéntase unha explicitación do SU nas subordinadas “presque toujours plus élevé de 20% à plus de 30%”. Se nos centramos nos pronomes persoais tónicos como SU, o francés antigo “montre une proportion bien plus forte de pronoms personnels en subordonnée qu’en déclarative” e a desviación non comeza a se reducir ata o s. XIV (*GGHF*, 2020: 1062). Mais no galego medieval a proporción media do pronome persoal tónico en independentes declarativas supera lixeiramente o 9% (moi distante das cifras rexistradas para o francés) e é 3 puntos porcentuais máis elevada ca a testemuñada nas subordinadas.

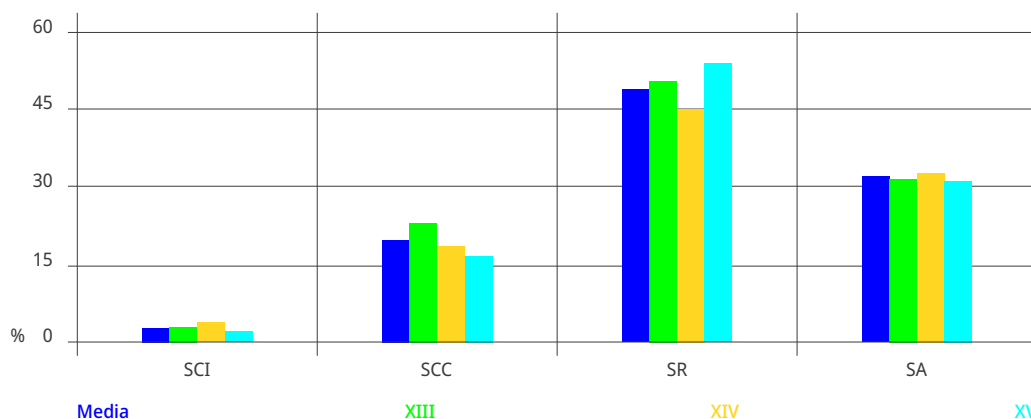

Gráfico 5. SU explícitos en subordinadas: completivas de infinitivo (SCI), completivas conxuntivas (SCC), relativas (SR) e adverbais (SA).

No gráfico 5 distínguense dous grandes grupos de completivas: as conxuntivas e as de infinitivo. Certamente, as porcentaxes non poden ser máis elocuentes entre elas pois, sendo baixas para as completivas conxuntivas –que se moven un pouco por debaixo da franxa do 30%–, son totalmente marxinais para as completivas de infinitivo que en ningún caso alcanzan o 5%. Como se aprecia, o comportamento das subordinadas adverbiais é moi estable e está sempre un pouco por riba do 40% de SU expresados lexicamente, mais esa porcentaxe queda lonxe da explicitación documentada nas relativas, que excede de xeito case sistemático o 60%, a máis de 20 puntos porcentuais das anteriores (en *GGHF*, 2020: 1065, confirmase para os textos franceses máis antigos unha situación similar). Xa que logo, o resultado que se obteña no eido das subordinadas estará moi condicionado pola maior ou menor presenza nos distintos textos dunha tipoloxía oracional ou outra.

Unha explicación para a porcentaxe tan prominente de SU explícitos nas subordinadas relativas atópase na natureza das súas unidades, xa que nun 70% delas é, precisamente, o propio pronome relativo o que desempeña esa función (triplicando, deste xeito, a proporción da media xeral, véx. gráfico 1). Moi distanciados desa cifra quedan os pronomes persoais tónicos (12,6%), frases nominais (10,1%) e nomes propios (7,3%). Examinando o parámetro da animación nas subordinadas relativas, obtemos que, globalmente, hai un 82,2% de SU [+animado] e un 17,8% [+inanimado]. Mais, mentres que a proporción da animación cos SU léxicos é, respectivamente, 74,3%/25,7%, cando o SU non se explicita a inclinación a favor do carácter [+animado] aínda é máis acentuada: 96,7%/3,3% (20 puntos porcentuais máis ca a media xeral, véx. §2.).

2.3.2. A coordinación

Os esquemas coordinativos das estruturas oracionais precisan unha aproximación específica, non en van son, por exemplo, para o francés antigo –e moderno– un dos poucos contextos en que “le sujet peut ne pas être exprimé” (*GGHF*, 2020: 1057). Para conseguirmos este obxectivo analizamos de xeito particular e aleatorio case as tres cuartas partes dos esquemas coordinativos oracionais nun nivel sintáctico primario do noso corpus do galego medieval. Neles, a media da explicitación do SU é do 32,1%, semellante á amosada polas completivas conxuntivas e afastada do visto para as independentes (véx. gráficos 4 e 5), e 8 puntos inferior á media xeral.

Cronoloxicamente advírtese moi pouca variación, aínda así, o relevante é que o s. XIII, cun 28,4%, é o menos permeable á explicitación do SU, mentres que nos ss. XIV e XV esta alcanza un terzo dos exemplos. Dende a perspectiva textual, *PR* (36,5%), *PH* (34,7%) e *PL* (33,2%) son as que amosan un maior número de SU léxicos nos esquemas coordinativos, *Vr* (27,7%)²⁷ e *PN* (26,7%) os que menos.

A meirande parte das unidades oracionais analizadas, preto das tres quintas partes, inclúense como membros en esquemas coordinativos bimembres, (4a) e (4b), van seguidas polas que aparecen en esquemas trimembres –unha cuarta parte do total– (4c) e cuádrimembres –unha décima parte–. O resto de exemplos teñen moita menos representatividade e van dende os esquemas formados por cinco membros ata os de oito. A táboa 2 reflicte a proporción de SU explícitos segundo o número de membros dos esquemas coordinativos.

%	EC 2	EC 3	EC 4	EC 5-8
SU explícito	35,6	29,2	27,8	16,1

Táboa 2: SU explícito segundo o número de membros dos esquemas coordinativos (EC).

Da táboa 2 dedúcese que a proporción de SU explícitos diminúe segundo aumenta o número de membros do esquema coordinativo: entre o primeiro (EC 2) e os últimos (EC 5~8) existen case 20 puntos porcentuais de diferenza.

- (4) a) *El*la depouys querelouse del **et** *el* enviou lle sua carta (HT 8)
 b) *Nepoçiano* tornouse cõ aqueles asturaos [...], **et** foy lidar cõ el rrey dom Rramiro (TC
 c) *Et el rrey dom Rramiro* espertouse **et** fezo logo chamar os bispos [...], **et** diselles aquella uisom que vira (TC 7)

A posición que ocupan os membros nos esquemas coordinativos, con independencia do número total de membros de cada esquema, tamén é moi pertinente. Máis da metade das ocorrencias dos primeiros membros dos esquemas coordinativos explicitan o SU, véx. os tres exemplos da serie (4), porcentaxe próxima á vista para as independentes en §2.3.; nos segundos e terceiros membros só se explicita unha quinta parte dos SU; a partir deles, a explicitación no resto dos membros é inferior á décima parte.

Concluimos esta epígrafe aproximándonos a un dos aspectos fundamentais para podermos entender o comportamento da expresión do SU nos esquemas coordinativos no galego medieval. Trátase da correferencialidade, exemplos (4b) e (4c), ou non (4a), dos SU no interior dos membros dun esquema coordinativo. Na meirande parte dos esquemas coordinativos (practicamente en 7 de cada 10) os SU son correferenciais. Neles, o SU só se explicita, de media, nun 22,7% dos exemplos (cunha gradación progresiva en diminución dende os EC2). Na quinta parte das ocorrencias os SU nestes esquemas coordinativos non son correferenciais e a explicitación do SU neles multiplica por 2,8 os anteriores ata situarse no 63,9% de media (tamén cun descenso progresivo dende os EC2). Finalmente, nunha décima parte dos exemplos combínanse SU correferentes e non correferentes e, con eles, o SU explicitase case en 3 de cada 10 casos.

27 Convén diferenciar entre a lírica profana e a mariana: 7 puntos menos ca a media, aquela, na media, esta.

Xa que logo, cando os SU dun esquema coordinativo comparten referente, a aparición nun membro, nomeadamente o primeiro, limita ou bloquea a súa expresión nos demais (véx., para o francés antigo, *GGHF*, 2020: 1072).

2.4. Esquemas oracionais

O número de argumentos dos esquemas oracionais, con un, dous ou tres argumentos, amosa a súa pertinencia en termos de maior ou menor explicitación do SU (véx. Rodríguez Guerra, 2018 e 2022). Tal e como reflicte o gráfico 6, nas oracións monoargumentais a proporción de SU explícitos supera lixeiramente a metade de todos os exemplos; nos esquemas biargumentais os SU expresados lexicamente diminúen 9 puntos en comparación co anterior esquema, pero sitúanse 2 puntos por riba da media xeral; por último, os esquemas triargumentais son os que expresan o SU nunha porcentaxe menor que se sitúa, de media, practicamente no 30%, isto é, 10 puntos porcentuais menos ca a media xeral e a máis de vinte da media rexistrada nos esquemas monoargumentais.

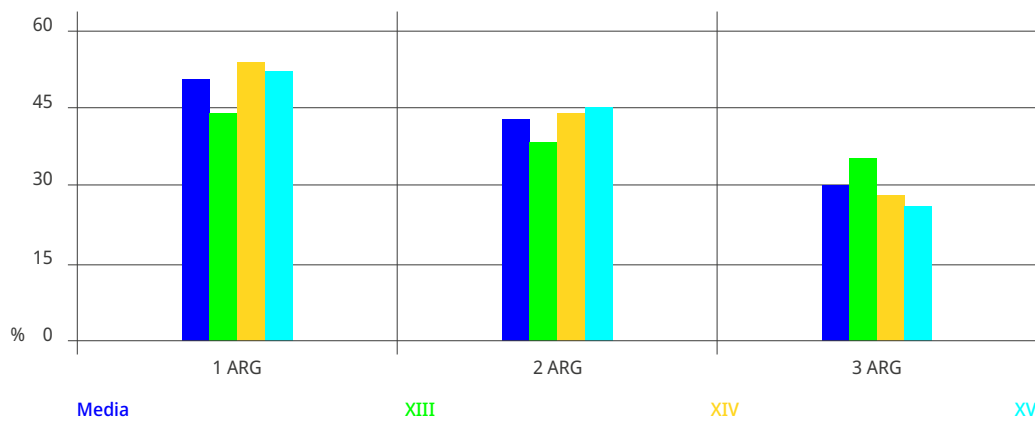

Gráfico 6. SU explícito segundo o número de argumentos dos esquemas sintácticos.

Sen grandes cambios na distribución cronolóxica, verifícase de novo certo carácter específico entre os textos analizados do s. XIII (que congrega a produción lírica) e os procedentes dos séculos XIV e XV: mentres nos esquemas con un ou dous argumentos as ocorrencias de SU explícito no s. XIII están por debaixo da media, nos esquemas con tres argumentos sitúanse por enriba dela (contrariamente á tendencia detectada para os séculos XIV e XV).

Este comportamento débemolo poñer en relación co factor denominado en *GGHF* (2020: 1066) “«argument préférentiel»” (seguindo a Du Bois, 2003) ou “tendance à la «monoactantialité»”: para o francés antigo, e de xeito moi acusado ata finais do s. XII, “la fréquence d’expression du sujet est plus basse lorsque le verbe a un objet, en particulier nominal” (*GGHF*, 2020: 1066). Du Bois (2003: 63) ofrece os datos de oito linguas verbo da explicitación dos argumentos léxicos nominais A, S e O (A e O serían o primeiro e o segundo argumentos nun esquema oracional biargumental e S representaría o argumento dos esquemas oracionais monoargumentais, véx. §1.) e os datos son reveladores xa que “suggesting that lexical arguments occur freely in the S role (35%-

58%) or the O role (37%-58%), although tending to avoid the A role (5%-10%)”²⁸. Recalculamos a distribución destes dous argumentos centrais, SU e CD léxicos no noso corpus (contabilizáronse só as frases nominais e os nomes propios e non se ten en conta ningún tipo de pronome, nin os clíticos e, nos esquemas biargumentais, só se incluíu o CD, non o CO nin o CI), en esquemas monoargumentais e biargumentais e a distribución obtida para algo máis de mil seiscientos exemplos do galego medieval é a seguinte: A 13,9%, S 23,5% e O 62,6%. En comparación cos atopados por Du Bois, A presenta un valor lixeiramente máis alto e S un pouco máis baixo ca o límite inferior ofrecido por el (entrementes O é algo máis alto ca o límite máximo dado por Du Bois). Certamente, algo terá que ver que sexan corpus de diferente procedencia e, sobre todo, que no caso aquí estudado estamos a falar dunha fase antiga dunha lingua romance fronte á época actual empregada por Du Bois, mais o significativo é que a presenza de A sexa, en efecto, a máis baixa dos tres argumentos centrais revisados, pero “só” a menos de 10 puntos de S (a diferenza entre o límite superior de A e o inferior de S en Du Bois é de 25 puntos).

2.5. Tipoloxías verbais

Por último, convén sinalar a variación que tamén existe duns verbos a outros. Fixándonos só nalgúns dos máis usuais no corpus (cun mínimo de 70 ocorrencias) e comparándoos coa media xeral, obtemos que:

- Explicitación do SU arredor de dous terzos: *seer* atributivo (o máis proclive), *andar* e *vīir*.
 - SU expreso, aproximadamente, nas tres quintas partes: *morrer*²⁹, *estar* e *chegar*.
 - Na media xeral de SU explícito: *contar*, *teer* e *aver* co significado amplo de posesión ou *dizer*. Con este último verbo, mentres nos esquemas de dous argumentos a expresión léxica do SU sobe ata o 47,5% (5a), nos triargumentais descende máis de 20 puntos e sitúase no 27,1% (5b).
 - SU léxico arredor dun terzo dos exemplos: *tornar* ou *saber*.
 - Explicitación do SU inferior á media xeral entre 10 e 15 puntos: *levar*, *fazer*, *veer*, *chamar* e *poñer*.
 - Expresión do SU 20 puntos ou máis por debaixo da media: *achar* e *mandar*.
- (5) a) et ajnda a *Biblia mēesma diz* que ouverõ Adam et Eua fillos et fillas (XH 12)
 b) Que a non deitasse | *hũa voz lle disse* (CSM 9)

Dos verbos que expresan procesos relativos a fenómenos meteorolóxicos, unicamente detectamos no noso corpus medieval a presenza de *chover*, con tres documentacións³⁰. Esta proporción tan baixa concorda co feito xa coñecido de que a lingua medieval prefería para a denominación destes procesos “expresións analíticas formadas sobre o substantivo meteorolóxico correspondente” (Cidrás Escáneo, 1986: 202). No s. XIII a roupaxe lingüística que envolvía estes contidos confeccionábase na meirande parte das ocasións utilizando

28 Os datos para o portugués brasileiro son, por exemplo, A 8%, S 39% e O 53%; para o francés A 5%, S 45% e O 50% e para o castelán A 6%, S 36% e O 58% (Du Bois, 2003: 63).

29 Cómpre evidenciar que *matar* conta con practicamente a metade de SU expresos ca *morrer*.

30 Non é casualidade que se trate deste verbo: na lingua das CSM, Cidrás Escáneo (1986: 202) identificou catro verbos deste tipo e *chover* posúe tantos rexistros coma os outros tres xuntos (*anoitecer*, *escurecer* e *nevar*).

expresións analíticas do tipo (6a), roupaxe que se segue localizando durante o período medieval, véxase (6b). A consolidación de formas léxicas verbais vencelladas a fenómenos meteorolóxicos foi progresiva en galego e é similar á transformación que xa se deu no propio latín.

- (6) a) non ven [a] luz nen *parec'o dia* (LP 85,18)
b) *chegoulles a noyte* (MS 176)

No noso corpus documéntanse tres exemplos de *chover* e, unha vez analizados, verifícase que cada un deles responde a unha posibilidade construcional distinta. Fóra dun exemplo sen argumentos, nos outros dous exprésase un SU léxico³¹: en (7a) estamos diante dun proceso non axencial pero cun comportamento que lembra os suxeitos "internos" (véx. Rivas & Rodríguez Espiñeira, 1997: 22 e tamén López Leizán, 1999: 116-117) e en (7b) atopámonos cunha construción axencial atribuída a unha divindade (co SU tras do verbo). En todo caso, a respecto da explicitación do SU, por mor dos poucos exemplos totais que agromaron no noso corpus de estudo, presentan máis fiabilidade os datos ofrecidos por López Leizán (1999) sobre 19 exemplos do verbo *chover* no galego medieval: o 57,9% deles son avalentes mentres que posúen SU expreso o 31,6% (o 10,5% restante son casos dúbidosos).

- (7) a) Et este ano *choueu* en terra de Gascona *vna çeueyra* que semellaua grãaos de trigo (TC 13)
b) ca ño *chouera Deus* ajnda sobre la façe da terra (XH I, 5)

Concluimos esta subepígrafe proxectando os datos de SU expresos sobre a proposta clasificatoria en seis grandes procesos verbais de ADESSE³². O gráfico 7 recompila os resultados ofrecendo tamén información dos valores medios e mais da distribución polos tres séculos medievais considerados.

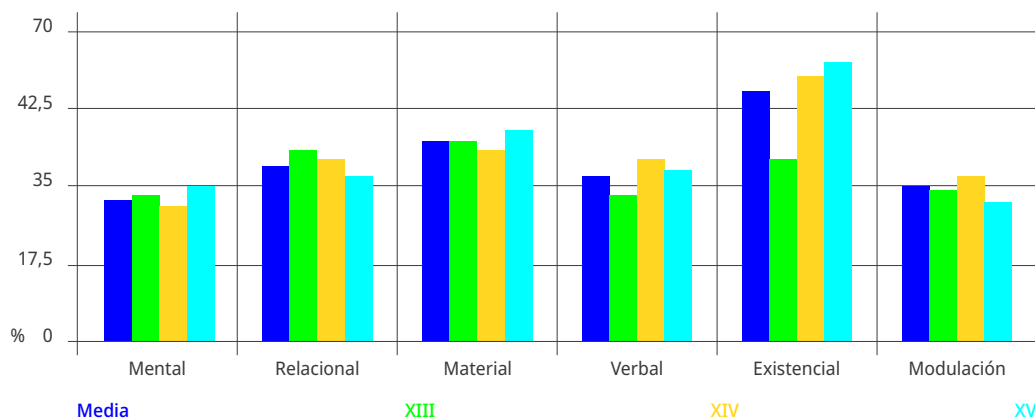

Gráfico 7. SU léxicos segundo a clasificación de procesos verbais (ADESSE).

31 En latín verbos coma *ninguere* 'nevar', *pluere* 'chover' ou *tonare* 'tronar', habitualmente en esquemas sintácticos de 0 argumentos, admitían a posibilidade de se construíren con SU (véx. Ernout & Thomas, 2002: 209).

32 Aquelas acepcións de verbos que se inclúen en dous procesos (por exemplo, *escribir*, que combina verbal con material) no tratamento estatístico incorpóranse no primeiro deles.

Máis de 22 puntos separan os procesos con maior (existenciais) e menor (mentais) número de SU explícitos o que permite verificar a repercusión dos diferentes (sub)tipos á hora de privilexar en diferente medida (canda outras variables) a expresión léxica do SU no galego medieval. As ocorrencias correspondentes a procesos existenciais soben 14 puntos da media de explicitación do SU e son, deste xeito, o único proceso que presenta unha porcentaxe bastante superior á da media (neste grupo atópanse verbos como *aver* existencial, *avíir*, *morrer*, *naçer*...). Afastados dos anteriores e só un pouco por enriba da media están os procesos materiais (con verbos como *andar* –desprazamento–, *chegar*, *chorar*, *comer*, *destruir*, *entrar*, *ir*, *levar*, *meter*, *sair*, *tornar*, *víir*...), mentres que os relacionais (*andar* –atribución–, *aver* de posesión, *dar*, *estar*, *ficar*, *seer*, *teer*, *tomar*, *vender*...) coinciden xusto na media xeral da explicitación do SU.

O resto de procesos sitúanse por debaixo da media, a 3, 5 e 7 puntos dela, respectivamente, para os tipos verbal (*cantar*, *chamar*, *contar*, *dizer*, *escribir*, *falar*, *preguntar*, *rogar*...), modulación (*ajudar*, *leixar*, *fazer*, *poder*...) e mental (*amar*, *coidar*, *mostrar*, *oir*, *prazer*, *querer*...).

Dende a perspectiva da evolución cronolóxica, nos tres primeiros procesos (material, mental e relacional) a oscilación máxima é moi baixa –entre 2 e 5 puntos de diferenza–, nos procesos verbal e modulación a variación máxima é de 7 puntos, pero é sobre todo no tipo existencial onde se detecta unha oscilación notable entre, sobre todo, o s. XIII e o XV, de 19 puntos.

3.

En conclusión

Para caracterizar os SU expresados lexicamente no galego medieval estudamos os tipos de unidade, persoas e tempos verbais máis produtivos, tipoloxías oracionais en que aparecen, esquemas oracionais con que se constrúen así como a clasificación semántica dos verbos e, sempre, tendo en conta as fontes textuais de que proceden os exemplos e a súa cronoloxía. Así mesmo, naqueles puntos en que foi posible establecemos unha análise contrastiva, alén de co latín, cos resultados medievais doutras linguas románicas, nomeadamente o francés e o castelán, e tamén o portugués e o italiano, para poder enxergar mellor as especificidades, ou non, da evolución desta función sintáctica na fase antiga do galego.

Pero o realmente importante foi conseguir interpretar a motivación da explicitación, desa explicitación que fai que no galego medieval en dúas de cada cinco oracións haxa, de media, un SU expresado lexicamente. Deste xeito, comprobamos que na diacronía do galego existen variables que favorecen o aumento (sen chegar nunca a chanzos gramaticalizadores) ou a diminución da expresión léxica do SU. Non son as únicas, pero estas amosaron a súa pertinencia en prol da realización: o carácter [+inanimado] do SU (que duplica a rexistrada co SU [+animado]), a P3 e P6 verbais, que multiplican por 2 ou 3 os datos das demais persoas, as subordinadas relativas (con SU expreso –nomeadamente pronome relativo– en 3 de cada 5 exemplos), os tempos compostos con *seer*, os esquemas monoargumentais, os procesos existenciais ou as preferencias dalgúns verbos concretos (como *seer* atributivo, *andar* ou *víir*). Na fin, tamén estudamos as pautas que modulan a explicitación do SU dentro dos esquemas coordinativos (tanto no número e posición dos seus membros coma na correferencialidade, ou non, dos SU). As coordenadas en que se moven os SU léxicos no galego medieval non son de natureza diferente ás que actúan nas fases antigas doutras linguas romances, pero si posúen particularidades que, contempladas no seu conxunto, debuxan un cadro senlleiro.

Agradecementos

Agradézzolles a Xosé Antonio Fernández Salgado, Ramón Mariño Paz e Xavier Varela Barreiro, *ex toto corde*, a súa grande axuda.

Referencias bibliográficas

- ADESSE = *Base de datos de verbos, alternancias de diátesis y esquemas sintáctico-semánticos del español*. Universidade de Vigo. Dispoñíbel en <http://adesse.uvigo.es/> (Consultado en 28.04.2022).
- Álvarez, Rosario, & Xove, Xosé (2002). *Gramática da lingua galega*. Vigo: Galaxia.
- Cidrás Escáneo, Francisco A. (1986-1987). "A indeterminación do axente na lingua das *Cantigas de Santa María* (I)", *Verba*, 13 (1986), 181-235; (II), 14 (1987), 217-270.
- Cidrás Escáneo, Francisco (2012). "On the concept of syntactic function in a functional grammar", *Functions of Language*, 19/2, 147-173.
- Company Company, Concepción (2006). "Tiempos de formación romance II. Los futuros y condicionales". En Company Company, Concepción (dir.), *Sintaxis histórica de la lengua española. Primera parte: La frase verbal*. 2 vols, 347-418. México D. F.: Fondo de Cultura Económica.
- Dardano, Maurizio (2012). "Il campo della ricerca". En Dardano, Maurizio (ed.), *Sintassi dell'italiano antico. La prosa del Duecento e del Trecento*, 1-35. Roma: Carocci editore.
- Domínguez Portela, Soraya (2017). "Aproximación ó funcionamento do suxeito na construción dos verbos de movemento: comportamento prototípico e singularidades construtivas". En Negro Romero, Marta, Álvarez, Rosario, & Moscoso Mato, Eduardo (eds.), *Gallæcia: Estudos de lingüística portuguesa e galega*, 1021-1036. Santiago: Universidade. DOI: <http://dx.doi.org/10.15304/cc.2017.1080.59>
- Du Bois, John W. (2003). "Discourse and Grammar". En Tomasello, Michael (ed.), *The New Psychology of Language. Cognitive and Functional Approaches to Language Structure*. Vol. 2, 47-87. New Jersey / Londres: Lawrence Erlbaum Associates.
- Elvira, Javier (2012). "Construcciones y significado: aspectos diacrónicos de la transitividad en español". En Maldonado, Ricardo (ed.), *Corrientes de estudio en semántica y pragmática históricas*, 1-28. Madrid: Instituto Menéndez Pidal.
- Ernout, Alfred, & Thomas, François (2002) [1953²]. *Syntaxe latine*. Paris: Klincksieck.
- Fernández Salgado, Xosé Antonio (2009). "Sobre o réxime do verbo *informar* en galego", *Estudos de Lingüística Galega*, 1, 209-223.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2006). *Gramática da lingua galega*. Vol. II. *Morfosintaxe*. Vigo: A Nosa Terra.
- García Gondar, Francisco (1978). *O infinitivo conxugado en galego*. Santiago: Universidade.
- García-Miguel, José M.^a (1995). *Las relaciones gramaticales entre predicado y participantes*. Santiago: Universidade.
- García-Miguel, José M.^a, & Cabeza, Carmen (2000). "Sintaxe". En Ramallo, Fernando, Rei-Doval, Gabriel, & Rodríguez Yáñez, Xoán Paulo (eds.), *Manual de Ciencias da Linguaxe*, 543-583. Vigo: Xerais.

GGHF = Marchello-Nizia, Christiane, Combettes, Bernard, Prévost, Sophie, & Scheer, Tobias (eds.) (2020). *Grande Grammaire Historique du Français*. 2 vols. Berlin / Boston: Walter de Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110348194>

Lauta, Gianluca (2012). "Tipi di frase". En Dardano, Maurizio (ed.), *Sintassi dell'italiano antico. La prosa del Duecento e del Trecento*, 69-98. Roma: Carocci editore.

López Leizán, Clemente (1998). "Apuntamento sobre a función de suxeito nas sete cantigas de amigo de Martín Codax". En Couceiro, Xosé Luís, & Fontoira, Lidia (eds.), *Martín Codax, Mendiño, Johán de Cangas*, 121-132. Santiago: Universidade.

López Leizán, Clemente (1999). "A impersonalidade do verbo *chover* en galego medieval. Unha aproximación", *Cadernos de Lingua*, 19, 111-122.

Mattos e Silva, Rosa Virgínia (2008). O português arcaico. Uma aproximação. Vol. II. Sintaxe e fonologia. Lisboa: IN-CM.

Meilán García, Antonio J. (1991). *La oración simple en la prosa castellana del siglo XV*. Oviedo: Universidad.

Pinkster, Harm (1995) [1990]. *Sintaxis y semántica del latín*. Madrid: Ediciones Clásicas.

Pinkster, Harm (2015). *The Oxford Latin Syntax. I. The Simple Clause*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199283613.001.0001

Pinkster, Harm (2021). *The Oxford Latin Syntax. II. The Complex Sentence and Discourse*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oso/9780199230563.001.0001

Prévost, Sophie (2018). "Increase of pronominal subjects in Latin evidence for a starting-point in Late Latin". En Carlier, Anne, & Guillot-Barbance, Céline (eds), *Latin tardif, français ancien: Continuités et ruptures*, 171-200. Berlin: de Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110551716-009>

Rivas, Elena, & Rodríguez Espiñeira, M.ª José (1997). *La cláusula en castellano medieval: constituyentes funcionales*. Santiago: Universidade.

Rodríguez Guerra, Alexandre (2000). "A xerarquía da animación do latín ó galego e ó portugués". En Carrasco, José María, Fernández, María Jesús, & Trindade, Maria Luísa (eds.), *Actas del Congreso Internacional de Historia y Cultura en la Frontera. Cáceres, 10, 11 y 12 de noviembre de 1999*. Vol. II, 845-863. Cáceres: Universidad.

Rodríguez Guerra, Alexandre (2004). "Verbo da orde relativa dos constituíntes oracionais non-clíticos do latín ó galego medieval", *Verba*, 31, 151-186.

Rodríguez Guerra, Alexandre (2018). "A lingua de Martín Codax: os esquemas sintácticos". En Rodríguez Guerra, Alexandre, & Arias Freixedo, Xosé Bieito (eds.), *O Pergamiño Vindel e Martín Codax. O esplendor da poesía galega medieval*, 185-219. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. DOI: <https://doi.org/10.1075/z.218.11rod>

Rodríguez Guerra, Alexandre (2022). "Quix e querrei e quero e direivos ùa ren: a sintaxe oracional no Pergamiño Sharrer". En Pichel, Ricardo (ed.), "Tenh'eu que mi fez el i mui gran ben". *Estudos sobre cultura escrita medieval dedicados a Harvey L. Sharrer*, 479-510. Madrid: Sílex.

Rodríguez Guerra, Alexandre (2023). "Prototipicidade, marcaxe prepositiva e suxeito no galego medieval", *Revista Galega de Filoloxía*. No prelo.

Salvi, Giampaolo (2016). "Sintassi dell'italiano antico". En Lubello, Sergio (ed.), *Manuale di linguistica italiana*. *Manuali di Linguistica Romanza*. Vol. 13, 62-89. Berlin / Boston: Walter de Gruyter. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110360851-005>

Soto Andión, Xosé (2012). "As propiedades do suxeito na construción intransitiva". En Arias Freixedo, Bieito, Gómez Clemente, Xosé María, & Pérez Durán, Gabriel (eds.), *Sementar para os que veñan: Homenaxe a Camiño Noia*, 439-458. Vigo: Universidade.

Spevak, Olga (2010). *Constituent Order in Classical Latin Prose*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. DOI: <https://doi.org/10.1075/slcs.117>

TMILG = Varela Barreiro, Xavier (dir.) (2004-). *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega*. Santiago: ILG. <http://ilg.usc.es/tmilg/> (Consultado en 28.04.2022).

<https://revistas.udc.es/index.php/rgf>

Edita

Servizo de Publicacións da Universidade da Coruña,
co patrocinio de ILLA (Grupo de Investigación Lingüística
e Literaria Galega)

Dirección

Teresa López, Universidade da Coruña (España)
Xosé Manuel Sánchez Rei, Universidade da Coruña (España)

Secretaría

Carlos-Caetano Biscaíno-Fernandes, Universidade da Coruña (España)

Consello de Redacción

Ana Bela Simões de Almeida, University of Liverpool (Reino Unido)
Pere Comellas Casanova, Universitat de Barcelona (España)
Iolanda Galanes, Universidade de Vigo (España)
Leticia Eirín García, Universidade da Coruña (España)
Carlinda Fragale Pate Núñez, Universidade Estadual do Rio de Janeiro (Brasil)
Xavier Varela Barreiro, Universidade de Santiago de Compostela (España)
Xaquín Núñez Sabarís, Universidade do Minho (Portugal)

Comité asesor

Ana Acuña, Universidade de Vigo (España)
Olga Castro, University of Warwick (Reino Unido)
Regina Dalcastagnè, Universidade de Brasília (Brasil)
Manuel Fernández Ferreiro, Universidade da Coruña (España)
Roberto Francavilla, Università degli studi di Genova (Italia)
Ana Garrido, Uniwersytet Warszawski (Polonia)
José Luiz Fiorin, Universidade de São Paulo (Brasil)
Xoán Luís López Viñas, Universidade da Coruña (España)
Xoán Carlos Lagares, Universidade Federal Fluminense de Niterói (Brasil)
Sandra Pérez López, Universidade de Brasília (Brasil)
Maria Olinda Rodrigues Santana, Universidade de Trás-Os-Montes
e Alto Douro (Portugal)

Comité científico

Silvia Bermúdez, University of California, Santa Barbara (Estados Unidos)
Evanildo Bechara, Universidade Federal do Rio de Janeiro (Brasil)
Ângela Correia, Universidade de Lisboa (Portugal)
Carme Fernández Pérez-Sanjulián, Universidade da Coruña (España)
Manuel Ferreiro, Universidade da Coruña (España)
Maria Filipowicz, Uniwersytet Jagiellonski (Polonia)
Xosé Ramón Freixeiro Mato, Universidade da Coruña (España)
María Pilar García Negro, Universidade da Coruña (España)
Helena González Fernández, Universidade de Barcelona (España)
Xavier Gómez Guinovart, Universidade de Vigo (España)
Pär Larson, CNR - Opera del Vocabolario Italiano, Florencia (Italia)
Ana Maria Martins, Universidade de Lisboa (Portugal)
Kathleen March, University of Maine (Estados Unidos)
Mária Aldina Marques, Universidade do Minho (Portugal)
Inocência Mata, Universidade de Lisboa (Portugal)
Juan Carlos Moreno Cabrera, Universidad Autónoma de Madrid (España)
Andrés Pociña, Universidade de Granada (España)
Eunice Ribeiro, Universidade do Minho (Portugal)
José Luís Rodríguez, Universidade de Santiago de Compostela (España)
Marta Segarra, CNRS (Francia) / Universitat de Barcelona (España)
Sebastià Serrano, Universitat de Barcelona (España)
Ataliba T. de Castilho, Universidade de São Paulo (Brasil)
Telmo Verdelho, Universidade de Aveiro (Portugal)
Mário Vilela, Universidade do Porto (Portugal)
Roger Wright, University of Liverpool (Reino Unido)

Cadro de honra

Álvaro Porto Dapena (1940-2018), Universidade da Coruña (España)
José Luis Pensado (1924-2000), Universidade de Salamanca (España)
Rafael Lluís Ninyoles (1943-2019), Conselleria de Educació i Ciència,
Generalitat Valenciana (España)

Depósito legal/ C584/2000
ISSN/ 1576-2661
ISSN-e 2444-9121
Deseño/ Novagarda